

розглядаються як можливості скорочення витрат на студента за рахунок переміщення навчального матеріалу в онлайн-середовище. Результатом такого підходу є поява на ринку освітніх послуг відкритих університетів, дистанційних форм навчання.

Висновки

Не викликає сумнівів той факт, що новітні інтелектуальні технології об'єктивно сприяють покращенню життя людей. Але, в той же час, справедливими є вимоги фахівців щодо введення обов'язкового контролю за ними з боку громадянського суспільства, яке покликане усунути нелегітимне функціонування тих технологій, які можуть нести загрозу самому його існуванню. Мова йде не тільки про особисту відповідальність творців нових технологій, а й усіх користувачів цих технологій. Адже наше спільне майбутнє безпосередньо залежить від людських якостей і вимагає обов'язкового попереднього з'ясування мети, заради якої будуть вдосконалюватися й впроваджуватися в майбутньому різні технології.

Список літератури

1. Чирков А.Н. Социальные функции знания в современном обществе. Автореф. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / Чирков Александр Николаевич. – Пятигорск, 2003. – 24 с.
2. Botkin J., Elmandra M., Malitza M. No Limits to Learning. – Oxford, 1979. – 260 p.
3. Стефанов Н. Общественные науки и использование технологи / Н. Стефанов. – М., 1976. – С. 182.
4. Розин В.М. Технология / В.М. Розин // Новая философская энциклопедия: В 4-х т. – М.: Мысль, 2001. – Т. 4. – С. 65.

5. Поппер К. Открытое общество и его враги / Карл Поппер. – В 2 т. – М., 1992. – С. 65.

6. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание, управление / В.Г. Афанасьев. – М., 1983. – С. 369.

7. Иконникова Г. И. О понятии социальной технологии / Г.И. Иконникова // Философские науки. – № 5. -1984. – С. 27.

8. Иванов В.М. Социальные технологии в современном мире / В. Иванов. – М., 1996.

9. Оноприенко В.И. История, философия, социология науки и технологий: навч. посіб. для магістрантів та аспірантів / Валентин Іванович Оноприенко, Михайло Валентинович Оноприенко; НАУ, НАН України, Центр гуманітар. освіти, фізико-техн. навч.-наук. центр. – К.: ДП Інформ.-аналіт. агентство, 2014. – 447 с.

10. Горохов В.Г. Розин В.М. Введение в философию техники / В.Г. Горохов, В.М. Розин. – М.: ИНФРА, 1998. – 240 с.

11. Князев М. Социальная технология та управління політичними процесами в Україні / М. Князев. – Выпуск 38. – 1995. – 35 с.

12. Социальные технологии управления обществом: региональный уровень / под ред. Я. А. Маргуляна. – СПб.: Издательство Санкт-Петербургской академии управления и экономики, 2010. – 436 с.

13. Оноприенко В.И. Глобальное сетевое общество и национальная наука / В.И. Оноприенко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. 36. наук. праць. – К.: НАУ, 2007. – № 1(5). – С. 42-43.

14. Агацци Э. Моральное измерение науки и техники / Э. Агацци. – М.: Моск. филос. фонд, 1998. – 344 с.

15. Гриценко В. Суспільство в інформаційну епоху: реалії і перспективи розвитку / В. Гриценко // Вісник НАН України. – 2005. – № 6. – С. 28-34.

16. Кримський С. Ранкові роздуми / 36. ст / С.Б. Кримський. – К.: Майстерня Білецьких, 2009. – 120 с.

Н.А. Ченбай

СОЦИАЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ (СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ)

В статье акцентируется внимание на особенностях развития социальных технологий в современных социокультурных условиях.

Ключевые слова: технология, высокие технологии, социальные технологии, социально-гуманитарные технологии, информатизация.

N. Chenbaj

Social technologies under conditions of informatization (sociocultural analysis). The article focuses on the characteristics of development of social technologies under modern sociocultural conditions.

Key words: technology, high techs, social technologies, socio-humanitarian technologies, informatization.

УДК 1.147

Т.Г. Шоріна

ЗВОРОТНІЙ БІК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ: ФЕНОМЕН ПРЕКАРІАТУ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

Анотація. У статті на основі праць західних вчених розглядається соціальний феномен доби глобалізації та гнучкого ринку праці – «прекаріат», з'ясовуються його структура, причини становлення, особливості соціальних почуттів та свідомості.

Ключові слова: прекаріат, процес прекарізації, соціальний клас, глобалізація, трудові відносини, прекарізована свідомість, соціальні почуття.

Вступ

Сучасні глобалізаційні процеси за допомогою інформаційно-комунікативних технологій єднають у велику мережу економічні, торговельні й фінансові світові потоки. Їхня глобальна координація своїм опосередкованим наслідком має децентралізацію рішень і завдань з боку національних держав. Вага фінансово-спекулятивного капіталу, яка переважає у світовій економіці, демонструє все більший відрив від виробничої складової, його постійна гонитва за максимізацією прибутків вносить нестабільність і

неврівноваженість у дії світової економіки, руйнує структури національних економік, несе загрозу ерозії трудовим відносинам.

Новітній (інформаційний) техніко-технологічний поворот, широка автоматизація дедалі більше слугують витісненню людини зі сфери безпосереднього матеріального виробництва й росту «інформаційного сектору», що прямо позначається на зміні структури зайнятості. Проте спеціалісти зауважують, що скорочення зайнятості в промисловості не означає відмови від власне індустріального виробництва,

навпаки, відмічається збільшення попиту на матеріальні блага у світовому масштабі. Становлення інформаційного суспільства на Заході супроводжувалося змінами в світовому розподілі праці: країни, що розвиваються, перетворювалися на індустріальні, бо, в протилежному випадку, зростаючий попит населення західних країн на матеріальні блага виявився б незадовільним [1, с. 238]. Такий перерозподіл праці, на думку Г. Широкова, свідчить про існуючу нерівноправність окремих груп і держав у світовому господарстві, про збереження двох його підсистем.

Ієрархізація глобальних суспільних відносин – кристалізація «світового ядра», привілейованих країн із потужними економіками та важелями політичної влади, і периферії (й країн напівпериферії) зворотню відтворюється на рівні суспільних відносин всередині країн. Як у західних країнах, так і незахідних формується своя нерівноправна соціальна структура. Все більше фактів засвідчує, що глобалізація не є природним стихійним процесом у поступальному розвитку історії, зростає розуміння того, що глобалізація – це «політичний проект» (Едвард Вебстер), викликаний до життя логікою світової системи капіталізму та ідеології неолібералізму, з її постулатами вільного ринку, конкуренції, максимізації прибутку, приватної власності, децентралізації тощо. Хоча цей «проект» за своєю батьківщиною є продуктом західної системи, він виступає як теорія й форма розвитку капіталізму для планетарного вжитку.

Як будь-який живий процес, глобалізація містить у собі складні суперечності. Її оцінка з боку забезпечення свободи людини є неоднозначною. Якщо її розглядати з технічного боку, в аспекті розвитку інформаційних технологій, підвищення продуктивності праці і багатства, швидкого обміну інформації й глобалізації людських взаємин, то видно її позитивні переваги. Але якщо розглядати її в аспекті характеру організації і спрямування, то побачимо її як нерегульований процес, що несе негативні соціальні наслідки. Провідниками глобалізації виступають мультинаціональні корпорації, які прагнуть до вільного руху капіталу, переведення його у більш високоприбуткові країни. Цей бік глобалізації призводить до підризу трудової етики, самого поняття справедливої та гідної праці. Оскільки регулювання соціально-економічних, трудових, правових та ін. відносин перебуває у компетенції політичного управління, то й підтверджується ідея розглядати глобалізацію як проект політичний [8]. Є ще одна суперечність сучасної демократії на базі ліберальної та неоліберальної практики. У свою соціал-демократичну епоху (XX ст.) капіталізм поставав у вигляді «цивілізованого» регульованого ринку і «держави загального добробуту», що створило умови для більш справедливої організації трудових взаємин. У правовий спосіб за людиною було закріплено право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття; на однакову оплату за однакову працю та ін. соціальні гарантії, що покликані забезпечити гідне людини існування (Загальна декларація прав людини, ООН, 1948 рік, ст. 23). На державу

покладался обов'язок вживати заходів з метою повного здійснення трудового права (Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, ООН, 1966 рік, ст. 6).

Що ж відбулося сьогодні? Глобалізовані торгові потоки, потоки капіталу відкрили національні ринки праці для міжнародної конкуренції. Внаслідок цього відбувся тиск на трудові права. Роботодавці стали скаржитися, що система трудових прав є занадто жорсткою, в ділових колах з'явилися заклики до перетворення системи найму на роботу на більш гнучку, що відповідало б вимогам глобалізації з її гнучким динамічним ринком праці. Глобалізованому бізнесу вигідні умови, за якими людину можна легко найняти, і так само легко звільнити. Це, безумовно, є негативним боком глобалізації, в хиткій, невизначеній ситуації опиняються люди по обидві боки півкулі.

Постановка завдання

У вищенаведеному контексті вважаю за необхідне уважніше придивитися до тих людей, які потрапили у пастку «полегшеної праці». Й тим цікавішим є дослідження цієї соціальної реальності з боку західних учених на матеріалі їхнього власного, західного, досвіду. Намагатимусь також з'ясувати структуру даної соціальної групи, причини становлення, особливості її соціальних почуттів та свідомості.

Аналіз літератури

З 80-х років ХХ ст. до наукового обігу західного світу для позначення тенденції перетворення раніше гарантованих трудових відносин значною мірою в негарантовані і незахищені, увійшов термін «прекарізація», а прошарок (чи клас, соціальні групи) людей із незахищеними трудовими правами позначають терміном «прекаріат». Вважається, що люди, які потрапляють до цього кола, є вихідцями з неоднорідних прошарків, вони як власне «прекаріат» себе не усвідомили, в них немає ані ясного уявлення про засоби протесту і справедливого забезпечення, ані де шукати такі засоби, отже у них немає жодної політичної програми чи стратегії. Тому поки їхня протестність вихлюпується у психологічне невдоволення, в індивідуальні суб'єктивні жести самовираження, естетизовані публічні демонстрації, в яких колективно переживається досвід незахищеності та нестабільності. Отже, хоча такі люди перебувають у стані «в собі», вже є ціла низка дослідників, які намагаються теоретично маркувати їх як визначену соціальну реальність з власними характеристиками. Стівомислителями цього феномену були: П'єр Бурд'є, який запропонував поняття прекаріату як нестабільного та незахищеного суспільного шару (Bourdieu, 1998); Мішель Фуко; Юрген Хабермас; а також Майкл Хардт і Тоні Негрі, відома праця останніх «Імперія» стала продовженням і розвитком ідей Ханни Аренд (Arendt, 1958). Відголоски заворушень 1968 року надали основу для рефлексії прекаріату, так зв. «аутсайдерів» з боку представників франкфуртської школи, зокрема, Герберта Маркузе в праці «Одномірна людина» (Marcuse, 1964).

У цільовий спосіб сучасну теоретичну конструкцію прекаріату пропонує Гай Стендінг в праці «Прекаріат, новий небезпечний клас» [2], він не тільки надає аналіз прекаріату, його соціальної структури,

причин його зростання, не тільки вказує на зовнішні політичні фактори його утворення, але й намагається сформулювати позитивну програму депрекарізації внаслідок ініціації певних суспільно-громадянських перетворень. Близькі до ідей і проблемних тем Гая Стендінга такі вчені як Вернер Бонефілд, який із радикальних соціальних позицій досліджує сучасну форму суспільних відносин, пропонуючи застосовувати методологію критики теорії політекономії, розвинуто К. Марксом. Проблемами глобального інституту праці, окремих соціальних груп та їхніми правами в умовах глобалізації займається Едвард Вебстер, професор Інституту суспільства, праці та розвитку (SWOP) Університету Вітватерсранда (Йоганнесбург), директор інституту ім. Кріса Хані. У Німеччині теоретичним осмисленням проблем прекарізації займається професор Йенського університету Клаус Деррі (Klaus Dörre) та ін.

Основна частина

Деякі дослідники (М. Єфлова, А. Краснов та ін. [3]) вважають, що поняття «прекаріат» є зайвою мультиплікацією сенсів, оскільки те соціальне явище, яке фіксується в його конструкції, по-перше, є не новим, а, по-друге, воно всебічно покривається науково сталим поняттям «пролетаріат» і, отже, не містить власних матеріальних причин. Звернемося в цьому питанні до аргументації Гая Стендінга, до якого апелюють вказані вище дослідники. На думку Г. Стендінга, феномен прекаріату є зовсім новим, незважаючи на те, що містить якісь «смутні прообрази» в минулому. Прекаріат не є частиною (найбіднішою) «робітничого класу», чи «пролетаріату», оскільки останній – це співтовариство, що складається в основному з робітників із довготривалою стабільною зайнятістю, з фіксованим робочим днем й певними можливостями просунення на службі. Пролетарі можуть вступати до профспілок і укладати колективний договір, назва їхніх посад є зрозумілі кожному, вони знайомі з місцевими роботодавцями. Прекаріат не можна відносити і до «ущемленого середнього класу» (squeezed middle), оскільки у цих людей немає стабільної чи передбачуваної платні, немає статусу та допомоги, які повинні бути у представників середнього класу. «Прекаріат» не зводиться і до поняття «нижчий клас» (underclass). Андерклас – це не просто бідні шари, паупери, чи люмпен-пролетаріат, групи, що мають найнижчі статусні позиції, представники андеркласу, взагалі виключені з мінімально прийнятного способу життя в суспільстві. Андерклас слід розуміти крізь відсутність у його представників статусу громадянства, а тому позбавлення доступу до всіх конституційно гарантованих прав людини [4, с. 108]. Передусім їхній склад становлять сім'ї іммігрантів. Відмічений печаткою низхідної соціальної мобільності, соціальною дезінтеграцією і психологічною депривацією, цей маргіналізований продукт «постекономічних» відносин, на думку вчених, здебільшого пов'язаний із кримінальним світом: неінституалізована діяльність представників даної групи часто зближується з тіньовою економікою, злочинним бізнесом, політичним екстремізмом у межах мережної форми «постіндустріальної» соціальної активності в країнах За-

ходу. Отже, андерклас не є по суті економічним, він постає «чистою» ворожою силою щодо західного капіталізму. На відміну від зазначених соціально-економічних груп прекаріат має свої класові характеристики. Він складається з людей, що мають мінімальні довірливі зв'язки з капіталом чи державою, і в цьому криється його відмінність від зарплаті (від фр. "salaire", "оклад"), класу службовців. На відміну від пролетарів, прекаріат не має ніякого відношення до суспільної угоди, що забезпечує гарантії праці в обмін на субординацію та певну лояльність. Однією з характерних рис прекаріату є не рівень зарплатні або винагороди, що отримані в даний конкретний момент, а відсутність суспільної підтримки у випадку потреби, відсутність гарантованої соціальної допомоги чи пільг від підприємства чи держави, і відсутність особистих вигод у доповненні до зарплатні.

Крім незахищеності праці, прекаріату (англ. precarious, ненадійний, незахищений) бракує самоідентифікації на основі трудової діяльності. Поступаючи на службу, ці люди займають посади менш перспективні в плані кар'єрного зростання, без традицій соціальної пам'яті, у них відсутні можливості відчувати свою приналежність до трудового співтовариства з усталеною практикою, етичними і поведінковими нормами, не формується почуття взаємної підтримки та товарищескості. Прекаріат не чує себе частиною солідарного трудового співтовариства. Від цього посилюється відчуженість та невпевненість у тому, що слід роботи. Дії та настрої таких людей із причини невизначеності скочуються до безпринципності. Над їхніми вчинками не маячить «тінь майбутнього», яка б дозволила усвідомити, що все, що вони говорять, роблять та відчувають сьогодні, позначиться на їхніх довгострокових відносинах. Прекаріат розуміє, що у всього, що він здійснює в теперішній момент, немає ніякої проєкції на майбутнє, як і немає самого майбутнього. Завтра він вже може залишитися без роботи.

Прекаріату також не властива професійна самоідентифікація, навіть якщо деякі з його представників мають професійну кваліфікацію і у багатьох із них є службова посада із зазвичайною назвою. Для деяких свобода полягає в тому, щоб не брати на себе жодних моральних чи поведінкових зобов'язань, визначаючих професійну приналежність.

Загалом, Гай Стендінг, міркуючи про кількість прекаріату в теперішній час, відмічає, що таких серед дорослого населення багатьох країн майже четверта частина. Така масовість виступає реальністю системою, яка всіляко сприяє способу життя, заснованому на конкуренції, мерітократії та гнучкості. Гнучкість, за яку ратує бізнес задля уникнення зайвих витрат, містить у собі багато аспектів. Це і гнучкість заробітної платні, яка відповідає швидкому пристосуванню до необхідних змін, особливо в бік зниження. Це і гнучкість зайнятості – як можливість для фірм швидко і без витрат змінювати рівень зайнятості, так само здебільшого в бік пониження, й разом зі скороченням гарантій забезпечення зайнятості. По-третє, застосовується гнучкість посад, що передбачає можливість переміщувати найманих працівників у середині фірми (з одної посади на іншу) та зміну структури посад із мінімальним спротивом чи витратами. По-

четверте, гнучкість професійних навичок, яка передбачає, що працівника легко можна перенавчити. Отже, сучасний менеджмент абсолютизує момент зміни і динамічності, постійної трудової і професійної турбулентності. Але, як відомо з історії, людське суспільство не будувалося століттями на постійній безперервній зміні, в її основі було повільне формування надійної самоідентифікації й доволі «жорсткі» сфери безпеки. Сучасна ж проповідь гнучкості вчить людей, що незмінність – це ворог гнучкості. Досвід Просвітництва вчив людей тому, що людина сама повинна визначати свою долю, а зовсім не бог, і не сили природи. Навпаки, наголошує Г. Стендінг, прекаріату говорять, що він повинен відповідати вимогам ринку і весь час пристосовуватись.

Зрозуміло, що процеси прекарізації здебільшого негативно позначаються на соціально-психологічному стані людини. Глобальна економічна система, зрививши «гнучкість» і незахищеність своїм наріжним каменям лише підсилює нерівність, що структурно уклалася ще за доби індустріалізму, своїм зворотним боком має зростання у людей почуття невдоволеності, аномії, непокоєння та відчуження.

Аномія як почуття втрати орієнтирів викликана апатією, що пов'язана з почуттям поразки, і цей стан поглиблюється через те, що багато політиків і коментаторів із середнього класу засуджують прекаріат. Вони дорікають йому за лінощі, відсутність цілей, клеймлять його представників як недостойних, соціально безвідповідальних тощо. Загалом такі несправедливі довольні соціальні оцінки свідчать про наявність усередині суспільства громадянського протистояння, культурної упередженості й соціальної ворожості. Класове стигмування нижчих класів і обездолених людей спостерігається протягом усієї історії. Як за пролетаріатом зберігався подвійний статус населення, що експлуатується, й населення політично небезпечного, якому приписувалися ознаки матеріальної і духовної злиденності, схильності до злочину, уродженість до пороку (алкоголізму, наркоманії), фізичні й моральні недоліки тощо [5, с. 238], так і прекаріату приписують занижені не тільки соціальні, але й культурні, пізнавальні, моральні характеристики.

Люди з представників прекаріату не впевнені у собі й придушені, і в той же час вони є «частково зайнятими» і «занадто зайнятими». Вони відчужені від своєї праці, розгублені й поводять себе часто нерозважливо. Люди, які бояться втратити те, що мають, постійно при тому є роздратованими. Іноді вони сердяться, але, зазвичай їхній гнів є пасивним. Прекарізоване мислення живиться страхом і ним же мотивується. Так, як стверджує Едуард Мармер, страх втратити роботу, позбутися певного рівня матеріальної забезпеченості і опуститися на соціальне дно в сучасній Німеччині став таким масовим явищем, що можна вже говорити навіть про таку собі епідемію страху, яка є знайомою представникам усіх соціальних верств [6].

Отже, прекарізованим соціальним групам людей не вистачає самоутвердження й утвердження цінності своєї праці, за самоутвердженням такі люди звертаються до інших сфер життя (суспільно не значимих). Курс на гнучкість ринку трудових ресурсів

роз'єднує процес зв'язків і взаємодії в професійній групі, життєво важливій для відтворення трудових навичок і творчого ставлення до роботи, у такий спосіб трудова етика стає спірною та пристосовницькою.

Ще одна риса прекарізованого мислення людини, що закономірно пов'язана з іншими, полягає в згортанні її життєвого плану в теперішній час, оскільки шанси кар'єрного зростання чи професійного вдосконалення для них є дуже малими. А така герметизація часу обертається на масову нездатність мислити в довготривалій перспективі. Дійсно, перебуваючи в соціально невизначеному стані, та ще й з малим доходом, складно й навчитися вміло планувати своє життя. І тому західна молодь сьогодні не поспішає заводити сім'ю, а сім'ї не можуть дозволити собі більше однієї дитини.

Є ще один аспект особливостей мислення сучасників, що виходить за межі аналізу прекарізованої людини, але впритул пов'язаний із глобальним впливом інформаційно-комунікаційних технологій на більшість населення й насадженням «короткотривалого мислення». Це пов'язано з тим, що цифровий світ не визнає довгих міркувань та роздумів: він дає миттєву стимуляцію й задоволення, змушує мозок приділяти більше уваги короткостроковим рішенням та реакціям. Хоча є в цьому свої вигоди, проте в жертву приноситься «освіченість» і сама ідея індивідуальності. Це – крок у бік від соціуму, складеного з особистостей, які мають визначений набір знань, вмінь, і деякого досвіду, до такого, де більшість членів мають соціально сформовані думки, що швидко і охоче переймаються – поверхневі, що тяжіють до колективного схвалення, а не до оригінальності та креативності. Для фіксації таких пізнавальних особливостей вироблені свої терміни, зокрема, «неперервна частина увага» і «когнітивний розлад».

Слід припустити, що в суспільстві, в якому прекаріат став масовим явищем, назріла необхідність у критичному осмисленні його соціального устрою.

Висновки

Підсумуємо. «Прекарізація» – термін, що позначає тенденцію до (правової) дерегуляції трудових відносин при одночасному демонтажі соціальних гарантій із метою підвищення інтенсивності праці і збільшення примусу до праці (К.Х. Рот). В міру того, як ішов процес глобалізації й уряди та корпорації полегшували трудове законодавство, роблячи його все більш гнучким, зростало число людей із захищеною формою зайнятості. Технологічно це не було виправданим. Але визначалося логікою неоліберальних ринкових процесів. До незахищених відносяться такі види зайнятості як: підрядна робота, трудовий контракт на обмежений термін, зайнятість на неповний робочий час при малих або взагалі відсутніх соціальних гарантіях, уявно самостійна праця, робота за викликом і т.д. За своєю сутністю прекарізація – це особливо цинічна форма найму робочої сили, що широко розповсюдилася в останні роки. Прекарізація – це зняття відповідальності з капіталу за персонал, який йому приносить прибуток. Процес прекарізації засвідчує і трансформації ролі держави за умов глобалізації, вона чим далі, тим більше втрачає свої соціальні функції, стаючи

все більш агресивно-репресивною і наскрізь реакційною [7]. Цей постійний і зростаючий державний примус (свого роду силове регулювання суспільства в інтересах ринку) дозволяє глобалізації тривати незважаючи на безперервну низку економічних провалів і наполегливий опір більшості людей практично у всіх точках планети.

Тиск на людей здійснюється не тільки ззовні, з боку держави і капіталу, суперечливі процеси здійснюються і в середині прекарізованих соціальних груп. Ці суперечності налаштовують людей вороже один до одного, не даючи їм усвідомити, що сама суспільна та економічна структура постає причиною їхніх соціальних і моральних негод. Багатьох у такому стані можуть привабити популістські політики та неофашистські заклики. Цей процес «хитання вправо», на превеликий жаль, запущений у всій Європі, в США та інших країнах. Саме тому Г. Стендінг називає прекаріат небезпечним класом, і це та причина, через яку він вважає за необхідне виробити так звану «політику раю», яка б нівелювала соціальні страхи, врятувала би від аномії, невдоволеності, тривоги й задовольнило б його запити. Загалом погоджуюсь із сумнівами деяких вчених, що поняття «прекаріат» претендує на нове методологічне значення й абсолютно не дотичне до поняття «пролетаріат». Г. Стендінг розглядає поняття «пролетаріат» в його особливому історичному виді – з певними трудовими й соціальними правами і гарантіями. Проте в істотному розумінні «пролетаріат» – це соціальний клас найманих робітників, що не володіють правом власності на засоби виробництва, і які

для свого існування змушені продавати єдину власність – свою робочу силу як єдине джерело їхнього доходу. У такому широкому значенні немає несумісного з поняттям «прекаріат». Останній виступає новою (гнучкою) формою найму, що відповідає турбулентному характеру глобалізованого капіталу та політичному менеджменту. І в цьому сенсі є однією з підгруп пролетаріїв.

Список літератури

1. Широков Г.К. Реалии постиндустриального мира / Г.К. Широков. // Вестник Российского Гуманитарного научного фонда. – 2002. – № 1. – С. 236-241.
2. Гай Стендінг. Прекаріат: новый опасный класс. / Стендінг Гай; [пер. с англ. Н. Усова]. – Ад Маргинем Прес, 2014, – 328 с.
3. Круглый стол вёл Юрий Алаев. Казанский федеральный университет // Прекаріат – модный термин или реально нарождающийся класс общества?[20 марта 2014] / <http://kpfu.ru/prekariat-ndash-modnyj-termin-ili-realno-74495.html>
4. Жвитиашвили А.Ш. Андеркласс на Западе: дискуссии и реальность / А.Ш. Жвитиашвили // Общественные науки и современность. – 2008. – № 3. – С. 102-110.
5. Балибар Э. Раса, нация класс. Двусмысленные идентичности / Этьен Балибар, Иммануэль Валлерстайн. – М.: Логос-Альтера, Ессе Номе, 2003. – 272 с.
6. Эдуард Мармер. Что такое прекаріат // Neue Zeiten. Ежемесячный информационный журнал. 05 (071) май, 2009. / <http://neuezeiten.rusverlag.de/2009/07/24/что-такое-прекariat/>
7. Борис Кагарлицкий. Олег Кильдюшов. Майкл Хардт, Антонио Негри. Империя. // Критическая масса, 2004, № 3. / <http://magazines.russ.ru/km/2004/3/bo39.html>
8. Лекция Эдварда Вебстера. Рабочее движение после глобализации: есть ли у него будущее? [23.11.2014] // Центр социально-трудовых прав. Все о трудовых правах. Статьи: разное. / <http://trudprava.ru/expert/article/protect/1305>

Т.Г. Шорина

ОБРАТНАЯ СТОРОНА ГЛОБАЛИЗАЦИИ И НЕОЛИБЕРАЛИЗМА: ФЕНОМЕН ПРЕКАРИАТА

В статье на основе работ западных ученых рассматривается социальный феномен эпохи глобализации и гибкого рынка труда – «прекаріат», выясняются его структура, причины становления, особенности социальных чувств и сознания.

Ключевые слова: прекаріат, процесс прекарізации, социальный класс, глобализация, трудовые отношения, прекарізованное сознание, социальные чувства.

T. Shorina

THE NEGATIVE SIDE OF GLOBALIZATION AND NEOLIBERALISM: PRECARIAT AS A NEW PHENOMENON

The paper on the basis of the works of Western scholars considers a new social phenomenon of the globalization era and a flexible labor market, namely the "prekariat". It clarifies its structure, causes of formation, especially social feelings and consciousness as well.

Keywords: prekariat, effects of "prekariatisation", social class, globalization, labor relations, precarious consciousness, social feelings.

УДК 1.147

С.М. Ягодзінський

ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

Анотація. У статті аналізується феномен глобальної свідомості, обґрунтовується його соціокультурний і цивілізаційний виміри. Доводиться, що на рубежі ХХ-ХХІ століть формування глобальної свідомості набуває ознак соціокультурної практики.

Ключові слова: глобалізація, глобальна свідомість, соціокультурна практика.

Вступ

Поняття соціокультурної практики є недостатньо дослідженим у соціально-філософській літературі й використовується переважно культурологами та соціологами для позначення певного стандарту, відтворення якого забезпечує культурно-

цивілізаційну ретрансляцію історичного досвіду людства з метою утримання стабільності й легітимності впровадженої моделі соціального устрою.

Окрім зазначених функцій, соціокультурна практика передбачає також пошук і апробацію нових видів організації життєдіяльності соціуму, форм